

UNESCO Okvir za kulturno-umetnostno vzgojo

Na Svetovni konferenci UNESCO o kulturno-umetnostni vzgoji v Abu Dabiju je bil februarja 2024 sprejet dokument **Framework for Culture and Arts Education**¹, ki sta ga potrdili tudi Ministrstvo za kulturo RS in Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje RS.

Preambula

1. **Ministri za izobraževanje in kulturo** smo se med 13. in 15. februarjem 2024 zbrali v Abu Dabiju v Združenih arabskih emiratih, na Svetovni konferenci UNESCO o kulturno-umetnostni vzgoji, in se zahvaljujemo generalni direktorici UNESCA, da je ob pravem času sklicala to pomembno konferenco, prav tako Združenim arabskim emiratom, da so jo gostili.
2. **Spomniti želimo** na preambulo ustave UNESCO, ki potrjuje, da sta obsežno širjenje kulture ter vzgoja človeštva za pravičnost, svobodo in mir nujna za dostojanstvo človeštva, ter na I. člen, ki določa, da organizacija *»daje nov zagon ljudski prosveti in širjenju kulture: v sodelovanju s članicami pri razvoju izobraževalnih dejavnosti, kadar same zaprosijo za to; v sodelovanju med narodi, da bi dosegli ideal enakih izobraževalnih možnosti ne glede na raso, spol ali ekonomske ali socialne razlike; s predlogi pedagoških in didaktičnih pristopov, ki so najprimernejši za pripravo otrok sveta na odgovornosti, ki jih prinaša svoboda«*. Spomniti želimo tudi na 27. člen Splošne deklaracije človekovih pravic, ki opredeljuje: *»Vsakdo ima pravico prosto sodelovati v kulturnem življenju skupnosti, uživati umetnost ter biti udeležen pri znanstvenem napredku in njegovih koristih.«*
3. **Ugotavljamo**, da je treba v času naraščanja neenakosti, oboroženih spopadov, dezinformacij, zavajajočih informacij, sovražnega govora, rasizma, ksenofobije in drugih oblik diskriminacije, ki spodbujajo družbeno razklanost in ovirajo trajnostni razvoj, na novo premisliti in oblikovati mirno, pravično in trajnostno prihodnost za vse.
4. **Zavedamo se**, da je treba sisteme izobraževanja okrepiti in preoblikovati z odločnimi koraki ter razmisliti o namenu, vsebini in izvajanju izobraževanja za spodbujanje enakosti in inkluzije, kakovosti in ustreznosti, kot poudarjajo prizadevanja Združenih narodov, ta so: Izobraževanje 2030: Incheonska deklaracija in akcijski okvir za izvajanje četrtega cilja trajnostnega razvoja (SDG) ter Vrh o preoblikovanju izobraževanja (2022). Zavezujemo se, da bomo sprejeli ukrepe za zagotavljanje izobraževanja, ki izpolnjuje potrebe vseh učečih se v različnih okoliščinah ter jih opremi z znanjem, spretnostmi, vrednotami, stališči in vedanjem, ki so potrebna za *»spodbujanje trajnostnega razvoja, tudi z vzgojo in izobraževanjem o trajnostnem razvoju in trajnostnem načinu življenja, človekovih pravicah, enakosti spolov, spodbujanju kulture miru in nenasilja, državljanstvu sveta ter spoštovanju kulturne različnosti in prispevka kulture k trajnostnemu razvoju«*, kot je določeno v cilju 4.7.
5. **Zavedamo se tudi**, da sta kultura in umetnost sestavni del celostnega in vključujočega razvoja, odpornosti in splošne blaginje posameznikov in družb. Kultura je bistvo tega, kar nas dela ljudi, ter je temelj naših vrednot, izbor in medsebojnih odnosov ter z naravo, spodbuja kritično mišljenje, zagotavlja identiteto ter sposobnost spoštovanja in sprejemanja drugačnosti. **Poleg tega se zavedamo**, da imata kultura in umetnost ključno vlogo pri razcvetu človeške domišljije, ustvarjalnosti in samoizražanja, kar spodbuja raziskovanje in radovednost ter širi možnosti ustvarjanja, hkrati pa odpira socialne in gospodarske možnosti za vse učeče se, zlasti v kulturnem in kreativnem sektorju.

¹ Dostopen na: https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2024/04/WCCAE_UNESCO%20Framework_EN_CLT-EDWCCAE20241.pdf?hub=86510

6. **Zavezujemo se**, da bomo povečali sinergijo med edinstvenimi viri kulture in izobraževanja za doseganje vzajemno koristnih razvojnih rezultatov, kot je potrjeno v deklaraciji MONDIACULT 2022. **Poudarjamo** ključno potrebo po omogočanju vsem učečim se, da v celoti izkoristijo priložnosti kulture in kakovostnega izobraževanja z inkluzivnim pristopom, spoštovanjem ter z vključevanjem različnosti narodov in kultur kot pozitivne in transformativne sile ter s širjenjem trajnostnega življenjskega sloga.
7. **Pozdravljamo** zaveze mednarodne skupnosti za kulturno-umetnostno vzgojo, ki so vidno zapisane v ustreznih mednarodnih konvencijah UNESCO, priporočilih, deklaracijah in pobudah na področju izobraževanja in kulture,² pa tudi svetovni konferenci o umetnostni vzgoji v Lizboni leta 2006 in Seulu leta 2010, katerih sklepna dokumenta, *Smernice za umetnostno vzgojo* in *Seulska agenda: Cilji za razvoj umetnostne vzgoje*, sta postavila temelje za soočanje z izzivi ter izražanje skupnega in razvijajočega se razumevanja kulture in izobraževanja ter spodbujanje medsektorskega pristopa k javnim politikam.
8. **Podpiramo** UNESCO Okvir za kulturno-umetnostno vzgojo, ki temelji na humanistični in krepitevni viziji kulture in izobraževanja, ter UNESCO kot specializirani agenciji Združenih narodov za izobraževanje in kulturo **zaupamo** podporo izvajanja Okvira v državah članicah in pridruženih članicah, zlasti z zagotavljanjem ustreznih operativnih smernic, z zagovarjanjem in vzpostavljanjem političnega dialoga, izmenjavo znanja in določanjem standardov, ko je to potrebno, zbiranjem svetovnih, regionalnih, nacionalnih in deležnikov civilne družbe za izvajanje Okvira ter spremljanjem napredka pri uresničevanju strateških ciljev.

Abu Dabi, Združeni arabski emirati, 15. februarja 2024

² Vključno med drugim na področju kulture s splošno deklaracijo UNESCO o kulturni raznolikosti (2001), Priporočilom UNESCO o priznavanju poklicnega statusa umetnika (1980), Priporočilom o varstvu in promociji muzejev in zbirk, njihove raznolikosti in njihove vloge v družbi (2015), Haaško konvencijo o varstvu kulturnih dobrin v primeru oboroženega spopada (1954) in njenimi protokoli (1954 in 1999), Konvencijo Unesca o ukrepih za prepoved in preprečevanje nedovoljenega uvoza in izvoza kulturnih dobrin ter prenosa lastninske pravice na njih (1970), Konvencijo o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine (1972), Unescovo konvencijo o varstvu podvodne kulturne dediščine (2001), Konvencijo Unesca o varovanju nesnovne kulturne dediščine (2003) in Konvencijo o varovanju in spodbujanju raznolikosti kulturnih izrazov (2005). Na področju izobraževanja so to Dakarski akcijski okvir izobraževanje za vse: Izpolnjevanje skupnih obveznosti (2000), Agenda za trajnostni razvoj do leta 2030 in njeni cilji trajnostnega razvoja (2015), zlasti cilj trajnostnega razvoja 4 (SDG 4), Incheonska deklaracija in akcijski okvir za izvajanje četrtega cilja trajnostnega razvoja (2015), Pobuda za prihodnost izobraževanja (2021), Vrh o preoblikovanju izobraževanja (2022) ter Priporočilo o izobraževanju za mir in človekove pravice, mednarodnem razumevanju, sodelovanju, temeljnih svoboščinah, globalnem državljanstvu in trajnostnem razvoju (2023).

Uvod

1. Dogodki, kot so digitalna preobrazba in brezprimerna mobilnost ljudi, pa tudi izzivi vztrajne revščine, zdravja in drugih vprašanj blaginje, naraščajoče neenakosti, podnebnih sprememb, izgube biotske raznovrstnosti, naravnih nesreč in oboroženih spopadov, ki se jim pridružujejo trajni učinki pandemije covid-19, so v ospredje postavili nove razmere na področju izobraževanja in kulture. Pozivajo k vnovičnim vlaganjem v kulturne zmogljivosti in razmisleku o izobraževanju, da bi lahko učeče se vseh starosti vse življenje pripravljali na znanje, spretnosti, vrednote, stališča in vedënje, potrebne za ohranjanje človekovega dostojanstva, spodbujanje človekovih pravic, družbene in okoljske odgovornosti ter oblikovanje zdrave, trajnostne, vključujoče, pravične in mirne prihodnosti.
2. Kultura in umetnost, ki zajemata iz raznovrstnih kulturnih izrazov, bogatita in oživljata izobraževanje ter različnim učečim se, tudi tistim v ranljivih razmerah, omogočata, da izrazijo svojo človeškost in dostopajo do različnih oblik izražanja, načinov razmišljanja, spoznavanja, bivanja in delovanja ter zgodovine in jezikov narodov in skupnosti, ki dajejo pomen njihovemu razumevanju sveta, krepijo njihovo samozavest in motivacijo ter tako prispevajo k boljšemu učenju. Kultura in umetnost omogočata, razširjata in vzdržujeta prostore in skupnosti učenja. Poleg tega lahko učenje v kulturi in umetnosti, skozi njiju in z njima razvija veliko različnih kognitivnih, socialnih in čustvenih ter vedenjskih spretnosti, krepi celostno učenje in občutljivost za naravno okolje ter spodbuja medkulturni dialog, sodelovanje in razumevanje, ki so ključnega pomena za trajnostno reševanje svetovnih izzivov in procesov preoblikovanja. Zato so bistvenega pomena za celovit učni proces, prilagojen zahtevam današnjega in prihodnjega sveta.
3. Glede na vse to so se marca 2021 države članice UNESCO odločile, da pripravijo okvir za kulturno-umetnostno vzgojo, s katerim bodo spodbujale večjo dostopnost in vključenost v izobraževanje in kulturo, uveljavile širše razumevanje kulturno-umetnostne vzgoje v formalnem in neformalnem izobraževanju ter pri priložnostnem učenju, zagotovile učinkovito vključevanje kulturno-umetnostne vzgoje v ustrezne kulturne in izobraževalne politike, strategije, učne načrte in programe, širile sodelovanje med področji javnih politik, disciplinami in okolji izobraževanja ter podpirale vlogo kulturno-umetnostne vzgoje pri trajnostnem gospodarskem, socialnem in okoljskem razvoju.
4. Razvoj UNESCO Okvira za kulturno-umetnostno vzgojo je plod vključujočega in participativnega posvetovanja, v katerem so sodelovali številni deležniki.
5. V tem okviru je kultura opredeljena kot *»sklop duhovnih, materialnih, intelektualnih in čustvenih značilnosti, ki označujejo družbo ali družbeno skupino in ne vključujejo samo umetnosti in literature, temveč tudi način življenja, temeljne človekove pravice, vrednostne sisteme, tradicije in verovanja«*, kar je bilo sprejeto z deklaracijama UNESCO MONDIACULT iz let 1982 in 2022. Kultura se lahko časovno in prostorsko prenaša, izraža in doživlja z besedami (literatura, ustno izročilo, jezik), zvokom (glasba, radio, mediji), podobami (vizualna umetnost, mediji), gibanjem (ples, gledališče), spomeniki ter predmeti (arhitektura, oblikovanje, obrt) in tradicionalnim znanjem (lokalni in domorodni sistemi znanja, živa kulturna dediščina in izrazi). Izobraževanje je opredeljeno kot *»neodtujljiva človekova pravica. Gre za vseživljenjski družbeni proces, s katerim se vsak človek uči ter kar najbolj razvija svoj potencial in svojo osebnost, občutek za dostojanstvo, talente ter duševne in telesne sposobnosti znotraj in v korist lokalnih, nacionalnih, regionalnih ter globalnih skupnosti in ekosistemov«*, kot je bilo povzeto po priporočilu UNESCO o vzgoji za mir in človekove pravice, mednarodnem razumevanju, sodelovanju, temeljnih svoboščinah, globalnem državljanstvu in trajnostnem razvoju (2023).
6. Kulturno-umetnostna vzgoja zajema poučevanje in učenje o umetnosti in kulturi, z njima in skozi njiju, ter vse oblike kulturnega in umetniškega izražanja. *»Kulturno-umetnostna vzgoja«* določa kulturo, vključno z umetnostjo, kot izobraževalno orodje, pristop ter področje študija, raziskovanja in prakse.

I. Glavna načela

7. Kulturno-umetnostna vzgoja mora biti celostna, transformativna in prodorna ter mora temeljiti na naslednjih načelih:

- a) zagotavljanje kulturno-umetnostne vzgoje kot skupne dobrine človeštva, ki bi morala biti dostopna vsem ter spodbujati blaginjo posameznikov in družbe kot celote. To priznanje zahteva tudi krepitev njene vloge v politiki, izobraževalnih sistemih in družbi na splošno, pa tudi krepitev kolektivnega sodelovanja in trajnostnih javnih naložb;
- b) zagotavljanje, da kulturno-umetnostna vzgoja temelji na človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah, kot so opredeljene v mednarodnih dokumentih o človekovih pravicah, predvsem v Ustanovni listini Združenih narodov, Splošni deklaraciji človekovih pravic, Mednarodnem paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah ter Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah ter drugih mednarodnih konvencijah in pogodbah o človekovih pravicah, ki omogočajo vključujoč in trajnosten razvoj posameznikov, skupnosti in družb;
- c) vključevanje enakosti spolov v vse vidike načrtovanja, oblikovanja in izvajanja politik ter preprečevanje diskriminacije in pristranskosti zaradi spola, škodljivih vsebin in nasilja v vseh izobraževalnih okoljih, pa tudi izkušenj in praks, povezanih s kulturno-umetnostno vzgojo;
- d) priznavanje kulturne različnosti kot značilnosti in skupne dediščine človeštva, ki širi možnosti izbire in zmožnosti ter goji vrednote posameznikov in družb; treba jo je varovati in podpirati s spodbujanjem medsebojnega razumevanja, pravičnega dostopa do različnih kulturnih izrazov in jezikovne različnosti v vseh fizičnih, virtualnih in hibridnih izobraževalnih okoljih;
- e) zagotavljanje vključevanja, nediskriminacije in spoštovanja različnosti v izobraževanju in skozi izobraževanje na vseh ravneh in v vseh oblikah, ki obravnavajo in preprečujejo ustrahovanje, stereotipe, vse oblike diskriminatornih in sovražnih predsodkov ter dejanja, ki spodbujajo diskriminacijo, rasizem, ksenofobijo, sovražnost ali nasilje;
- f) omogočanje soustvarjanja, ki temelji na različnih izkušnjah in praksah kulturno-umetnostne vzgoje ter dejavnem in smiselnem sodelovanju vseh, ki izobraževanje izvajajo in so ga deležni, kot so učenci se, zlasti mladi, izobraževalci, umetniki in drugi delavci v kulturi, skupnosti ter drugi ustrezni deležniki pri snovanju, izvajanju in vrednotenju kulturno-umetnostne vzgoje v formalnem in neformalnem izobraževanju ter pri priložnostnem učenju;
- g) spodbujanje vseživljenjskega in večrazsežnostnega učenja v različnih okoljih, ki vključujejo fizične prostore, kot so učilnice, prostori skupnosti, delovna mesta, kulturni in naravni prostori, ter virtualne prostore, kot so digitalne platforme ali hibridni prostori, ki združujejo fizične in digitalne prvine.

I. Cilji

8 Namen UNESCO Okvira je državam članicam in pridruženim članicam zagotoviti smernice in priporočila glede kulturno-umetnostne vzgoje za doseg te namenov:

- i) zagotavljanje, da kultura in umetnost neposredno prispevata k uresničevanju trajnostnega razvoja in miru v skladu z zdajšnjimi in prihodnjimi prizadevanji Združenih narodov, kot so Agenda za trajnostni razvoj do leta 2030 in vseh njenih 17 ciljev trajnostnega razvoja, zlasti četrti cilj trajnostnega razvoja za zagotavljanje inkluzivnega in pravičnega kakovostnega izobraževanja ter spodbujanje vseživljenjskih priložnosti za vse, ter osmega cilja trajnostnega razvoja za spodbujanje vključujoče in trajnostne gospodarske rasti, zaposlovanja in dostojnega dela za vse;
- ii) izkoriščanje sodobnega napredka in priložnosti, ki jih odpira tehnologija, ob hkratnem ugotavljanju, preprečevanju in zmanjševanju tveganj, zlasti pri digitalnih tehnologijah in umetni inteligenci, za podpiranje in spodbujanje razmisleka, ustvarjalnosti, pobud ter etične in odgovorne rabe na tem področju, zlasti v korist izobraževalnega, kulturnega in kreativnega sektorja;
- iii) učinkovito vključevanje kulturno-umetnostne vzgoje v ustrezne politike, strategije in programe v kulturnem in izobraževalnem sektorju ter med njima, vključno s predpisi, učnimi načrti, usposabljanjem izobraževalcev, kvalifikacijami in profesionalnim razvojem, za vseživljenjski in večrazsežnostni razvoj znanja, spretnosti, odnosov, vrednot in vedênja, kot so ustvarjalnost, kritično mišljenje in umetniške spretnosti, na različnih življenjskih področjih;

III. Namen in področje uporabe

9. V okviru UNESCO je kulturno-umetnostna vzgoja obravnavana kot ekosistem, ki zajema izobraževalne dejavnosti, namenjene vsem ljudem, ki se izvajajo v vseh okvirih formalnega in neformalnega izobraževanja ter priložnostnega učenja z različnimi pedagoškimi in didaktičnimi pristopi – ki upoštevajo različne kulturne vidike, dejavnosti, prakse, izraze, materiale in predmete – in na različne načine, na primer z aktivnimi metodami v prostoru doživljanja umetnosti, na spletu, zunaj spleta, na daljavo in hibridno, pa tudi na vseh ravneh, vseh vrst in oblik izvajanja.
10. Temelji na širokem razumevanju kulture, kot je opisano zgoraj, ter vključuje procese, kot je medkulturni dialog, in vrednote, kot so kulturna in jezikovna različnost ter raznovrstnost znanja.
11. Zajema in spodbuja sodelovanje med različnimi deležniki in medsektorsko povezovanje, tudi med izobraževalnimi in kulturnimi ustanovami, vladnimi organi, kulturnimi prostori ter dejavnostmi, spominskimi kraji in območji dediščine, umetniki in drugimi delavci v kulturi, raziskovalci, lokalnimi skupnostmi, zasebnim sektorjem, skladi in organizacijami civilne družbe.

IV. Strateški cilji

a) Dostop, vključevanje in pravičnost v kulturno-umetnostni vzgoji in skozi njo

12. Dostop je ključen za uveljavljanje pravice do izobraževanja in kulturnih pravic. Zagotavljanje dostopa do kakovostne kulturno-umetnostne vzgoje mora vključevati odpravljanje vseh ovir za učeče se, od omejene infrastrukture in virov do ranljivosti in izključenosti, ne glede na raso, barvo kože, poreklo, spol, starost, jezik, vero, politično prepričanje, nacionalno, etnično ali socialno poreklo, finančni ali socialni položaj ob rojstvu, invalidnost ali druge razloge.
13. Dostop do številnih različnih kulturnih in umetniških izrazov, izkušenj in izobraževanja je temeljnega pomena za uresničevanje pravice do sodelovanja in uživanja v kulturnem življenju in umetnosti ter prispevanja k njima, kar omogoča blaginjo posameznika in družbe. Za to je treba med drugim in kadar je to primerno zagotoviti dostop do kulturno-umetnostne vzgoje v šolah ter ponuditi kakovostno formalno in neformalno izobraževanje ter priložnostno učenje za spodbujanje razvoja poklicev in kariernega razvoja na področju kulture in umetnosti, tudi skozi različne kulturne vsebine. Zagotavljanje dostopa do kulture in umetnosti je neločljivo povezano z obstojem prostorov, ki so jima namenjeni ter v katerih lahko sodelujejo vsi, zlasti muzejev, kulturnih in umetniških ustanov, gledališč, knjižnic ter območij dediščine in spominskih krajev.
14. Vsi učeči se, izobraževalci in učitelji morajo imeti pravičen in vključujoč dostop do infrastrukture in virov ter učnih priložnosti za razvoj spretnosti in usposobljenosti za uporabo digitalnih tehnologij in umetne inteligence. Medtem ko so digitalne tehnologije in umetna inteligenca razširile nove načine dostopa do kulture in izobraževanja na področju umetnosti ter sodelovanja z njima, je obravnavanje digitalnega razkoraka in neravnovesja v kulturni različnosti in izražanju na spletu postalo enako pomembna prednostna naloga za odpravo ovir za sodelovanje zaradi gospodarskih, geografskih in socialnih razlik ter za opremljanje učečih se, učiteljev in izobraževalcev z ustreznim znanjem in spretnostmi, ki jih potrebujejo, vključno z medijsko in informacijsko pismenostjo.
15. Izobraževanje mora biti demokratizirano, spodbujati mora kritične poglede ter podpirati boj proti kolonializmu in neokolonializmu v vseh njunih pojavnih oblikah ter biti osvobodeno stereotipov, pristranskosti in predsodkov, temeljiti mora na spoštovanju različnosti učečih se brez uveljavljenih hierarhij med različnimi kulturami, praksami, umetniškimi področji ali izrazi, da bi se približali bolj vključujočim in pluralnim družbam. Vsi učeči se, zlasti domorodni prebivalci, invalidi, prikrajšani, revni in ranljivi, kot so begunci, migranti, razseljene osebe, žrtve oboroženih spopadov ter učeči se v kriznih razmerah in po naravnih nesrečah, morajo imeti možnost dostopa do ustrezne kulturno-umetnostne vzgoje, v njej sodelovati, k njej prispevati ter se skozi to razvijati.
16. Zaradi tega mora izobraževanje poskrbeti za različne, vključujoče in prožne, med-, več- in transdisciplinarne načine dela in metode za izvedbo kakovostne kulturno-umetnostne vzgoje, ki pomaga v boju proti stigmatizaciji, ksenofobiji, sovražnemu govoru, dezinformacijam, napačnim

informacijam in diskriminaciji. Del tega je krepitev znanja in spoštovanja kulturne različnosti, človekovih pravic, medkulturnega razumevanja in spoštovanja, socialne kohezije, preprečevanja spopadov ter okrevanja po spopadih s pomočjo kulture in umetnosti.

b) Kontekstualno, kakovostno, vseživljenjsko in večrazsežno učenje v kulturno-umetnostni vzgoji in skozi njo

17. Izobraževanje, ki temelji na človekovih pravicah in se odziva na svetovne izzive, s katerimi se soočata človeštvo in planet, mora biti smiselno in vsebinsko ustrezno ter omogočiti prilagodljive pristope, s katerimi spodbuja globalno državljanstvo, naklonjenost do okolja in kulturne različnosti, vključno z znanjem, jeziki in običaji domorodnih prebivalcev, tako starodavnimi kot sodobnimi. To pomeni vključevanje kulture in umetnosti v sisteme formalnega izobraževanja vse od vzgoje in varstva predšolskih otrok, s pomočjo učnih načrtov, učbenikov, pedagoških in didaktičnih pristopov, ustreznih z lokalnega vidika, ob sočasnem vključevanju lokalne žive kulturne dediščine in izrazov, domorodnih načinov védenja, bivanja in delovanja, maternih jezikov in jezikovne različnosti ter lokalnih kulturnih in ustvarjalnih izrazov. Te perspektive veljajo tudi v neformalnih kontekstih ohranjanja medgeneracijskega prenosa, medvrstniškega učenja, vajeništva, razvoja poklicnih spretnosti, sodelovanja znotraj poklicev in med njimi ter učenja in udejstvovanja v skupnosti, ki temeljijo na vseživljenjskem in večrazsežnostnem učenju.
18. Kulturno-umetnostna vzgoja naj spodbuja medkulturni in medgeneracijski dialog ter prispeva k odgovornemu upravljanju kulturne in naravne različnosti sveta za trajnostni razvoj. Zato je treba kulturo in umetnost vključiti v poučevanje in učenje, tako da kulturne in druge ustanove in prostore, nosilce žive dediščine, posrednike lokalnih skupnosti, umetnike in druge delavce v kulturi vključimo v uveljavitev krajevnega načina dela pri učenju, iz katerega izhaja močnejša povezava med učečimi se vseh starosti in ozadij, njihovimi skupnostmi in okolji. Takšno razširjeno sodelovanje lahko pomaga odpravljati vrzeli v izobraževanju, spodbujati integracijo prikrajšanih učečih se in obogatiti izobraževalno izkušnjo, obenem pa okrepiti kulturno izmenjavo ter spodbuditi kulturno različnost, ustvarjalnost, inovativnost, raziskovanje in soustvarjanje.

c) Spoštovanje kulturne različnosti in zmožnost kritičnega mišljenja

19. Kulturo v vsej njeni bogati raznovrstnosti je treba vključiti v formalno in neformalno izobraževanje ter priložnostno učenje, kar omogoča vključevanje različnosti identitet ter kulturnih izrazov narodov in družb, ki sestavljajo človeštvo, ter spodbujanje znanja in zavesti s samoizražanjem, odkrivanjem in eksperimentiranjem. Kultura je dinamična, heterogena in se nenehno razvija ter zagotavlja kritičen prostor za interakcijo, izmenjavo, tekmovanje, sodelovalno učenje in ustvarjanje ter tako prispeva k vitalnosti in različnosti družb.
20. Pedagogika s pedagoškimi in didaktičnimi pristopi ter orodja morajo učeče se opremiti s temeljnim znanjem, spretnostmi, vrednotami, stališči in sredstvi za uporabo umetnosti za spodbujanje družbenih sprememb, ki jim bodo pomagali varovati kulturne dobrine z lokalnimi ukrepi in strategijami ter prepoznavati in zavračati instrumentalizacijo kulture, škodljive družbene norme, pristranskost in stereotipe, hkrati pa jih spodbujati k pozitivnemu vrednotenju kulturne različnosti kot tvorne sile, ki omogoča svobodo izražanja in ustvarjanja, dejavno demokratično udejstvovanje, družbeno odgovornost, ustvarjalnost in inovativnost ter kohezijo in sodelovanje.

d) Spretnosti za odporno, pravično in trajnostno prihodnost

21. Izobraževalna okolja in ustanove morajo v celoti izkoristiti kulturo in umetnost za spodbujanje ustvarjalnosti, kritičnega mišljenja in inovativnosti kot temeljnih kompetenc za reševanje zapletenih trajnostnih izzivov ter za podporo specializiranih spretnosti, nadarjenosti in osebnega razvoja ter spodbujanje zaposlovanja in dostojnega dela v kulturnem in kreativnem sektorju z namenom nadaljnje razvoja ustvarjalnega gospodarstva na državni in lokalni ravni.

22. Od vzgoje in varstva predšolskih otrok naprej morajo sistemi vzgoje in izobraževanja izkoristiti potencial kulturno-umetnostne vzgoje za krepitev državljskega udejstvovanja in demokratične udeležbe, izboljšanje učenja drugih predmetov ter razvijanje ustvarjalnosti in sposobnosti za inovacije, na primer na področju znanosti, tehnologije, inženirstva, umetnosti in matematike (STEAM), ki krepí pisne, bralne in govorne spretnosti ter spodbuja socialne in čustvene spretnosti – od empatije in solidarnosti do pluralističnega mišljenja – z namenom krepitev naklonjenosti kulturni različnosti, izboljšanja študijske in delovne uspešnosti, razumevanja in obravnavanja lokalnih in svetovnih izzivov ter krepitev odpornosti za spopadanje z negotovostjo in krizami v prihodnosti.

e) Institucionalizacija in vrednotenje ekosistemov kulturno-umetnostne vzgoje

23. Povečati je treba ozaveščenost o pomenu kulturno-umetnostne vzgoje za celostni razvoj s tem, da jo vnesemo v sisteme vzgoje in izobraževanja ter prepoznamo kot sestavni del doseganja kakovostne izobrazbe. To pomeni, da je treba kulturi in umetnosti v učnih načrtih in izobraževalnih programih nameniti pomembno mesto, v predmetnikih predvideti potreben čas in prostor ter zagotoviti ustrezna in trajnostna sredstva. Umetnost kot posebno področje znanja je treba priznati tudi s certificiranjem kulturnih in umetniških spretnosti in kompetenc za umetnike in druge delavce v kulturi, ki delajo kot izobraževalci v formalnem in neformalnem izobraževanju ali pri priložnostnem učenju, ter z večjim priznavanjem resnične družbene vrednosti kulture, umetnosti, kulturnega in kreativnega sektorja ter njihovega prispevka k razvoju družbe.
24. Pri načrtovanju in izvajanju kulturno-umetnostne vzgoje moramo posamične pristope nadomestiti s participativnimi, ki bi vključevali ministrstva, agencije, ustanove za izobraževanje izobraževalcev in druge deležnike, ter vzpostaviti bolj trajnostno sodelovanje z organizacijami in akterji priložnostnega in neformalnega učenja. Ta pristop bo obogatil učne načrte, programe in usposabljanja, izboljšal učne rezultate ter zagotovil celovit sistem formalnega in neformalnega učenja.

V. Načini izvajanja

a) Vodenje, zakonodaja in politike

25. Vodenje in politike s področja kulturno-umetnostne vzgoje je treba preoblikovati s trajnostnimi, vključujočimi in prilagodljivimi strategijami, ki spodbujajo dialog in sodelovanje med ravnmi vodenja, področji politik, mehanizmi in strukturami, pa tudi med ustanovami, delavci v kulturi, izobraževalci in drugimi deležniki razvoja. Zlasti je treba vzpostaviti in formalizirati mehanizme za zagotavljanje rednega sodelovanja med ustreznimi ministrstvi, predvsem za kulturo in izobraževanje, pa tudi ministrstvi, pristojnimi za zdravje, socialno varstvo, znanost, inovacije, okolje, gospodarstvo, razvoj in načrtovanje, za sistematičen razvoj in učinkovito vključevanje kulturno-umetnostne vzgoje v formalno in neformalno izobraževanje ter priložnostno učenje. To je treba dopolniti z zagotavljanjem dostopnih, na raziskavah in dokazih temelječih informacij, dajanjem prednosti intervencijam, ki zagotavljajo dolgoročne vire in izkušnje na področju kulturno-umetnostne vzgoje za vse, ter z razvijanjem ukrepov za skupno spremljanje in vrednotenje vseh javnih politik.
26. Treba je spodbujati profesionalizacijo kulturno-umetnostnih ekosistemov, priznavanje kulturnih, umetniških in ustvarjalnih spretnosti ter razvoj infrastrukture s krepitvijo politik, strategij in programov strokovnega in poklicnega izobraževanja in usposabljanja ter visokošolskega izobraževanja s področjem kulture in umetnosti, s čimer mladim in odraslim omogočimo pridobivanje znanja in spretnosti na različnih področjih kulturno-umetnostne vzgoje ter jim tako olajšamo dostop do zaposlitve, družbeno koristnega dela, priložnosti za pripravnštvo in podjetnost v kulturnem in kreativnem sektorju.

b) Učna okolja

27. Razširiti je treba zasnovo učnih okolij z vzpostavitvijo bolj trajnostnega sodelovanja z ustanovami ter okolji za formalno, neformalno in priložnostno učenje, kot so specializirane šole, muzeji, galerije,

knjižnice, prizorišča uprizoritvenih umetnosti, ustvarjalna središča, mesta in občine, vključno s članicami mreže kreativnih mest UNESCO in svetovne mreže učečih se mest UNESCO, skupnostnimi centri, območji kulturne in naravne dediščine, spominskimi kraji ter drugimi kulturnimi ustanovami in prostori tako v mestih kot na podeželju. Tak način dela odpira nova obzorja za prostore interdisciplinarnega učenja in izmenjave ter z različnimi metodami, vključno z učenjem z delom, mentorstvom in pripravništvom ter javnimi in zasebnimi partnerstvi, za obogatitev vzajemne izobraževalne izkušnje na ravni celotne skupnosti.

c) Učne izkušnje

28. V formalno in neformalno izobraževanje ter priložnostno učenje je treba vključiti različne lokalne sisteme znanja, materialne in nematerialne kulturne vire, kot so živa dediščina ter kulturne prakse in izraze, da ustvarimo bogate, lokalno ustrezne in medkulturne učne izkušnje.
29. Umetnike in druge kulturne delavce, nosilce žive dediščine, skupnostne organizacije, učeče se in druge ustrezne deležnike je treba kot ključne akterje vključiti v izobraževanje, zbiranje, analizo in razširjanje informacij, raziskovalne procese ter razvoj in pregled učnih načrtov in programov ter drugih razsežnosti učne izkušnje, da s tem obogatimo oblikovanje in izvajanje kulturno-umetnostne vzgoje na vseh ravneh izobraževanja in v vseh okoljih.

d) Učitelji in izobraževalci

30. Obogatiti je treba učiteljski poklic, ki naj uteleša bogato kulturno raznovrstnost v družbah, z vključevanjem nosilcev žive dediščine, umetnikov ter drugih delavcev v kulturi za spodbujanje skrbi za skupnost in podpore, izmenjave znanja in soustvarjanja, potrebnih za transformativne učne izkušnje v različnih fizičnih, virtualnih in kombiniranih učnih prostorih.
31. Začetno izobraževanje in profesionalni razvoj učiteljev je treba preoblikovati tako, da vključuje tudi kulturno-umetnostno vzgojo, pri čemer se je treba pri razvoju usposabljanja učiteljev opirati na raziskave. Hkrati je treba razvijati kakovostne, ustrezne in uporabniku prijazne smernice, pedagogiko in gradiva, med drugim za krepitev sposobnosti učiteljev za uporabo novih, ustvarjalnih učnih metod in izobraževalnih vsebin, zlasti tistih, ki jih ponuja kulturni sektor. Poleg tega je treba spodbujati dialoge in sodelovanje med strokovnimi delavci v vzgoji in izobraževanju ter umetniki in drugimi delavci v kulturi za izmenjavo, soustvarjanje ter bogatenje izobraževalnih, umetniških in kulturnih izkušenj z vključevanjem kulturnih in umetniških gradiv v izobraževalne procese ter s spodbujanjem neformalnih in priložnostnih kulturnih in umetniških dejavnosti pri vseh učečih se.
32. Več je treba vlagati v odpravo pomanjkanja usposobljenih učiteljev, vodij usposabljanja in izobraževalcev v neformalnem izobraževanju, zlasti na podeželju in v majhnih skupnostih, ter za zagotavljanje kakovostnega začetnega izobraževanja učiteljev, usposabljanja izobraževalcev in stalnega profesionalnega razvoja za kontekstualno, vseživljenjsko in večrazsežnostno učenje, pri katerem se uporabljajo inovativna pedagogika in digitalne tehnologije za krepitev spretnosti za sedanjost in prihodnost, hkrati pa se obogatijo splošne učne izkušnje v učilnici in zunaj nje.
33. Izboljšati je treba status in delovne pogoje učiteljev, koordinatorjev, mentorjev in izobraževalcev, pa tudi umetnikov in drugih delavcev v kulturi v kulturno-umetnostni vzgoji, in sicer z ustreznimi ukrepi, sredstvi in infrastrukturo, prožnimi načini dela ter omogočanjem poklicne rasti in blaginje, kar vključuje tudi zaposlovanje in plačilo. Poleg tega je treba spodbujati ukrepe za uskladitev upravnih postopkov v šolah in odpravo organizacijskih ovir, da bodo imeli učitelji, mentorji in izobraževalci dovolj časa in prožnosti za razvijanje pobud in partnerstev s kulturnimi ustanovami, umetniki in drugimi delavci v kulturi.

e) Digitalne tehnologije in umetna inteligenca

34. Izkoristiti je treba medijsko in informacijsko pismenost za podporo učinkovite kulturno-umetnostne vzgoje v digitalni dobi. Hkrati je treba spodbujati ustvarjalno, emancipirano, etično in odgovorno

uporabo digitalnih tehnologij, zagotoviti varstvo zasebnosti, pravic intelektualne lastnine ter spoštovanje kulturne in jezikovne različnosti na spletu.

35. Razširiti je treba dostop do digitalnih tehnologij za kulturno-umetnostno vzgojo, med drugim z dobro razvito infrastrukturo in vzdrževanjem, digitaliziranimi kulturnimi vsebinami, digitalnimi zbirkami ter usposabljanjem in razvojem spretnosti, ki omogočajo smiselno vključevanje različnih tehnologij in orodij v učne procese, zlasti v korist najmanj razvitih držav, invalidov ter ranljivih in prikrajšanih oseb.
36. Spodbujati je treba raziskave in inovacije za razvoj različnih, trajnostnih, etičnih, varnih in nepristranskih digitalnih orodij za kulturno-umetnostno vzgojo, tudi za umetniško ustvarjanje ter izmenjavo znanja in učenje v kulturi in umetnosti, *skozi* njiju in z njima.
37. Izkoristiti je treba človeške sposobnosti, ki prispevajo k soustvarjanju, uporabi ter razširjanju digitalnih vsebin, obogatenih z lokalnimi in kulturnimi viri, za kulturno-umetnostno vzgojo. S tem izobraževalci in učeči se postanejo dejavni udeleženci v izobraževalnih procesih in ustvarjalci vsebin, razširi pa se tudi nabor inovativne pedagogike, tudi z uporabo odprtih licenc za gradiva za kulturno-umetnostno vzgojo.
38. Razširiti je treba sodelovanje pri obravnavi razvijajočih se tehnologij in umetne inteligence v kulturno-umetnostni vzgoji. To vključuje krepitev znanja in ozaveščenosti o priložnostih in tveganjih tehnologije in umetne inteligence, kot sta generativna umetna inteligenca in kibernetska varnost, pri podpiranju zanimivih učnih okolij, snovanju novih oblik ustvarjanja, izražanja in načinov izmenjave ustvarjalnosti ter ocenjevanju njihovega vpliva na vrednostno verigo kulturne in ustvarjalne industrije. Takšno ukrepanje je treba podpreti z vzpostavitvijo dialoga med deležniki z različnih področij ter z različnim strokovnim znanjem o kulturno-umetnostni vzgoji in drugih vsebinah, da bi ocenili vprašanja nastajajoče tehnologije, zbrali potrebne informacije za razvoj ustreznih spretnosti in usposobljenosti na področju kulturno-umetnostne vzgoje, zagotovili uravnoteženo ureditev digitalnih orodij in dosegli soglasje o prihodnjih strategijah.

f) Partnerstva, medinstitucionalno usklajevanje

39. Treba je inovirati in razširiti partnerstva in mehanizme usklajevanja na mednarodni, regionalni, državni in lokalni ravni med vladnimi organi, kulturnimi ustanovami, šolami, spominskimi kraji in območji dediščine, lokalnimi skupnostmi, organizacijami civilne družbe, zasebnim sektorjem, mediji, učečimi se, izobraževalci, umetniki in drugimi delavci v kulturi ter ustreznimi deležniki, da spodbudimo dolgoročne načine sodelovanja, izmenjavo znanja, mobilnost umetnikov in drugih delavcev v kulturi ter rezidenčne programe, pa tudi soustvarjanje.

g) Financiranje

40. Tudi v javnih in zasebnih partnerstvih je treba mobilizirati financiranje, s katerim bi razvili infrastrukture in mehanizme za sodelovanje, pa tudi administrativne, človeške in materialne vire za dolgoročno trajnostnost ekosistema kulturno-umetnostne vzgoje.
41. Razviti je treba finančne in druge nefinančne mehanizme za oblikovanje in izvajanje revidiranih politik kulturno-umetnostne vzgoje, ki vključujejo revizijo učnih načrtov in programov, pedagoških in didaktičnih pristopov.

h) Raziskave, podatki in ocene

42. Treba je okrepiti obstoječe ali vzpostaviti nove dolgoročne in transformativne mehanizme za sistematične, celovite, skupne, interdisciplinarne in transdisciplinarne raziskave ter za razvoj zbiranja, analize in spremljanja zanesljivih podatkov o različnih temah, zlasti tistih, povezanih s kulturno-umetnostno vzgojo, da bi podprli razvoj, izvajanje, vrednotenje, razširjanje in financiranje na dokazih temelječih politik ter zagovorništvo kulturno-umetnostne vzgoje.

VI Spremljanje, nadaljnji ukrepi in pregledi

43. Z namenom zagotavljanja napredka pri doseganju strateških ciljev UNESCO Okvira ter ocenjevanja dosežkov in spoznanj, pridobljenih pri njegovem uveljavljanju, morajo države članice in pridružene članice:

- i) podpirati izvajanje Okvira z izmenjavo napredka, dobrih praks in izzivov. V ta namen in z uporabo obstoječih mehanizmov poročanja, kot so Globalno poročilo o kulturnih politikah, Globalno poročilo o spremljanju izobraževanja in tisti, ki se med drugim nanašajo na cilj 4.7 SDG, od leta 2025 vsaka štiri leta organizaciji UNESCO prostovoljno predložiti poročilo o napredku pri izvajanju Okvira na državni ravni.
- ii) Raziskati možnosti za ustanovitve centrov 2. kategorije na regionalni ali svetovni ravni pod okriljem UNESCO, s katerimi bi okrepili raziskave in analize o povezavi med kulturo in izobraževanjem, vključno z usposabljanjem, zbiranjem in analizo podatkov, spremljanjem in vrednotenjem izvajanja Okvira. Za ustanovitev takšnih centrov veljajo ustrezni postopki, ki jih določi organizacija, vključno z zahtevano študijo izvedljivosti in trajnostnimi sredstvi, ki jih dajo na voljo države članice predlagateljice.

44. Da bi države članice in pridružene članice podprli pri izvajanju Okvira, bo UNESCO v okviru obstoječih virov:

- i) po potrebi razvil poseben svetovni mehanizem spremljanja, vključno z uporabo mehanizmov spremljanja na svetovni, regionalni in državni ravni, s katerim bo ocenil napredek pri izvajanju Okvira za države članice in druge deležnike;
- ii) omogočal redne izmenjave znanja na podlagi študij primerov dobrih praks v državah članicah ter s tem spodbujal izmenjave uspešnih metod in pristopov med državami;
- iii) pritegnil mreže UNESCO, ki delujejo v izobraževalnih in kulturnih sektorjih, z namenom pospešitve raziskav na področju kulturno-umetnostne vzgoje ter krepitve z dokazi podprtih analiz, bo pa tudi krepil sodelovanje z že vzpostavljenimi regionalnimi in mednarodnimi mrežami ter drugimi akterji na področju kulturno-umetnostne vzgoje. V ta namen bo države članice spodbujal, da s programi in projekti za kulturno-umetnostno vzgojo pritegnejo državne mreže in akterje, vključno s katedrami in pridruženimi šolami UNESCO;
- iv) gradil in širil partnerstva s širokim naborom javnih in zasebnih deležnikov, ki bodo s svojim strokovnim znanjem in izkušnjami pripomogli k napredku pri doseganju strateških ciljev Okvira;
- v) zbral in delil ustrezne raziskave, poročila o napredku, podatke in različne prakse v državah članicah, pridruženih članicah in partnerjih;
- vi) sodeloval v obsežnem procesu razmišljanja za krepitev kulturnega in umetnostnega izobraževanja s poglobljanjem dopolnjujočih sodelovanj med ustreznimi konvencijami, priporočili, programi in ukrepi, ki jih razvijata sektorja UNESCO za kulturo in izobraževanje.

